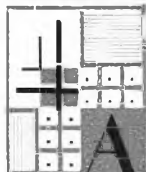

A BETŰ TISZTA VISSZAADÁSA MÉLYNYOMÁS ÚTJÁN

ÍRTA: ZIEGLER GYULA

A nyomdaipar technikai találmányainak számtalan válfaja közül igen előkelő helyet biztosított magának a jelenkor egyik jelentős tényezője: a mélynyomatás. Ez a technikai eljárás nemcsak új köntösbe öltözteti a különböző kereskedelmi és ipari nyomtatványokat, hanem új kifejező eszközévé is vált a modern illusztráció ábrázolásának. De térhódítása a képek eddig nem ismert tisztaságában, az ábrázolások meleg közvetlenségében és pompás kifejező erejében rejlik, bár tökéletességüket még technikai újításokkal is aligha növelhetik. Technikai fejlődése már a jelenkor tisztult és kiforrott képességeit mutatja. A mélynyomástechnikának a tökéletességig való fejlesztése fontos sajátossága a művészetnek.

Csak az utóbbi esztendőkből indultak meg azok a mélynyomási törekvések, amelyek a kép és a szöveg egyszerre való nyomását célozták és amelyek sikeresen is végződtek. Ezt dokumentálják azok az eredmények, amelyek katalógusok, prospektusok és egyéb kereskedelmi és ipari vállalatok nyomtatványai alakjában láttak napvilágot és amelyeket egyébként könyvnyomdai úton szoktak előállítani. Azonban a mélynyomás jelentősége még mindig a folyóiratok és újságmellékletek területére esik. Ám a napilapok nem tudták a mélynyomás eljárását olyan mértékben igénybe venni, mint ahogy azt a szakértők az 1910–1912. évek között remélték.

Voltak ugyanis külföldi napilapok, amelyekben itt-ott felbukkantak a mélynyomatú képek, de érzett rajtuk a technikai tökéletlenség, a nyomás esztétikai tisztaságának hiánya és a nagy reményeket meghusították a felmerülő technikai nehézségek, amelyeknek áthidalása egyelőre megoldhatatlannak látszott. Hozzájárult ehhez

az a körülmény, hogy a mélynyomatú képek előállításánál nem tudták elérni azt a gyorsaságot, amit a magasnyomású rotációs gépek voltak képesek és bármilyen célszerű elgondolásnak tetszett a könyv- és mélynyomás kombinációja, napilapoknál mégis megvalósíthatatlannak bizonyult, mert a szövegváltozások és cikkcserélgetések, az utolsó percben végzett tördelések a nyomáskezdetet lehetetlenné tennék. Megmaradt tehát a képek nyomástechnikájának tökéletesítése, amely terület különösen alkalmasnak látszott és amelyen jelentékeny eredményeket is tudott felmutatni.

Azonban a szövegnyomás mindinkább helyet kért a mélynyomás technikai fejlődésében és ezen a téren is mindig újabb és újabb eredményeket értek el az újítók.

A könyvnyomtatás a mélynyomással szemben azzal az előnnyel bír, hogy nyomástechnikája a legideálisabb eszköz a betűkép tiszta kifejezésére. A könyvnyomáskor minden egyes betű élesen, világosan és értelmesen áll a papírsíkon és ugyanazzal a precizitással adja vissza a nonpareille vagy petit írást, mint a négycicerós vagy akár a plakátbetűt. A magasnyomásnak megvan az a lehetősége is, hogy a nyomandó betűvel egyes nyomdai termékeknek különös bájta képes kölcsönözni.

Tekintettel azonban arra, hogy a mélynyomás a betű visszaadásában nem mindig bír ezzel a kifejező erővel, ezért szükséges, hogy a betű megválasztásával és a rajzolás újabb eljárásával vigyünk könnyítéseket a mély- és offsetnyomás területeire. A kimondottan színes munkák és különleges fényképfelvételek széles perspektívájú terület a mélynyomás igénybevételével. De az offsetnyomáskor is mutatkoznak technikai nehézségek a betű tiszta reprodukálása tekintetében. Ugyanis az offsetnél is fennáll az írás szétnyomódásának és elpiszkolódásának lehetősége, aminek leküzdésére finommetszésű betűk megválasztása mutatkozott előnyösnek. A mélynyomáskor éppen az ellenkező tendencia érvényesül, mert minél erőteljesebb, minél kövérebb és nagyobb a

betűtípus, annál kifogástalanabban fog sikerülni mélynyomás útján a betű tiszta visszaadása.

Azonban még jelentős szerepet játszik a mélynyomtatásban és a nyomdásznak, grafikusnak úgyszólván nélkülözhetetlen segítőtársa, a mellényzsebben is elférő kis szerkezet: a fonalszámláló. Ez a kis készülék a textilszakmában a szövet négyzetcentiméter fonalozásának megszámlálására szolgál s tagadhatatlanul hasznos szolgáltatást teljesít ott is, ahol a különböző nyomáseljárások titkait s módszerének eljárását kutatják, azonkívül kétséges esetekben annak segítségével könnyen megállapítható, hogy a nyomtatásnak melyik fajtájával állunk szemben. Ugyanis manapság előfordulnak olyan többszín-mélynyomatok, amelyek az első pillanatban és néha alaposabb vizsgálat után is offsetnek tarthatnánk, de fennáll ennek az offsetnek fordítottja is. Ezért a nagyobb nyomdák vezetőinek nem szabad csupán az elementáris ismeretekkel megelégedniük, hanem igazi nyomdászszakértökké kell, hogy fejlesszék tudásukat, hogy bírálatot mondhassanak úgy az offset-, mint a mélynyomású nyomtatványokról és a rendelők körében a különféle nyomásmódok előnyeit érdemesen kidomboríthassák, mert nem minden esetben a mély- vagy offsetnyomás jósága és előkelő technikája dönti el a rendelést, hanem sokszor a gazdasági mérlegelések is szerepet játszanak, melyek a magasnyomás technikáját helyezik előtérbe.

Más szempontok játszanak szerepet olyan katalógusok nyomásánál, amelyeknél a képeket különböző címsorok, táblázatok és egyéb szövegsorok kísérik. A felmerülő nehézségek olyan mértékben növekednek, amilyen mértékben a kíséző szöveg betűi váltakoznak.

A fonalszámláló, ha azt direkt a mélynyomóhenger maradt felületére helyezjük, nemcsak a mélynyomás sajátos szerkezetét és lényegét teszi láthatóvá, de egészen új világba vezet s meglepő titkokról lebbenti fel a leplet. A betűképet keresztül-kasul, szélteben, hosszában, fel és le, minden irányban csészeszerű, apró

bemélyedések borítják. Vonatkozik ez főleg nagyobb betűkre, kb. tertiától feljebb és olyanokra, amelyek meglehetősen erőteljesek és melyek egyforma erős alap- és hajszálvonalakból állanak és amiknek ezek a csészészerű mélyedések adnak egységes, zárt összképet. Ha azonban finommetszésű kurziv írásfajtajával van dolgunk vagy valamely hasonló, tertiánál kisebb fokú betűvel, akkor ezek a csészécskék nem egyesülnek, nem képeznek olyan zárt egységet, amilyenre szükség volna. A mélynyomóhengeren ezt a technikai elváltozást a fonalszámláló segítségével tisztán megláthatjuk. Ha meg akarjuk vizsgálni a nyomást és annak hatását a papírosra, úgy feltétlenül igénybe kell vennünk ezt a kis ellenőrzőkészüléket, amely tisztán megmutatja, hol szakad meg a betű finom vagy összekötő vonala, de az erőtlen és tompán elmosódott betűket is kitűnően szemlélteti.

Tény az, hogy olyan modern mélynyomó-üzemek, amelyek korszerű maróberendezésekkel vannak felszerelve és amelyek jól begyakorolt személyzettel rendelkeznek, a betű tiszta nyomását gátló akadályokat – ha találkozni fognak ilyenekkel – le tudják küzdeni és el tudják hárítani. Számtalanszor halljuk, hogy kifogástalan mélynyomatokat csak válogatott betűk felhasználásával érhetünk el. Ez a feltétel valóban szükséges és feltétlenül befolyással van a nyomat tisztaságára és esztétikai szépségére, amit azok a kiadott kül-és belföldi prospektusok és egyéb nyomtatványok is bizonyítanak, amelyek a szövegrész oly élesen, plasztikusan és tisztán áll a papírsíkon, hogy magasnyomással sem tudnánk jobbat produkálni. Ennek biztosítására arra kell törekednünk, hogy olyan betűtípusokat használjunk fel szedésünkben, amelyek a mélynyomás törvényszerűségének a legjobban megfelelnek.

Hogy helyesen lehessen megválogatni azokat a betűfajokat, melyek különösen alkalmasak akcidens- és kereskedelmi-nyomtatványok mélynyomás útján való reprodukálására, kísérleteket végeztek különböző írásokkal,

amikhez tertia-nagyságú betűket használtak. A kísérlet sikerének biztosítására választották éppen a tertia betűfajtákat, mert ezek már nagyságuknál fogva is a legalkalmasabbak a mélynyomás tökéletes reprodukálására. Megállapítást nyert, hogy vékonyvonalú, finoman konstruált akcidensbetű kis fokozatban – petit vagy garmond – katalógusban használt alapírásnak nyomástechnikai szempontból nem alkalmas. Ennek igénybevételénél fennáll az a kellemetlen körülmény, hogy a nemesvonalú betű szépségének tiszta és porózusmentes visszaadása nem sikerül, míg ugyanannak a betűfajnak félkövére vagy kövér fokozata már alkalmas lesz a sokszorosításra.

Legalkalmasabb mélynyomóírásoknak bizonyultak a kőírások és az újabb időkben oly meleg előszeretettel használt groteszkfajták. Ezek a betűtípusok elementáris alapformáiknál és egyforma vastag vonalvezetésüknél fogva valósággal predestinálva vannak a mélynyomás útján való sokszorosításra. Azonban ezen írások kisebb fokozatai, mint például a nonpareille, amely képalírás gyanánt használatos, már komplikálja az élesvonalú, tiszta reprodukálást. Itt csak azzal tudunk segíteni, ha az egyes betűképeket a vésnök segítségével utánavágatjuk.

Általánosságban az a vélemény alakult ki, hogy a latin betűk sokkal alkalmasabbaknak bizonyultak, mint a fraktúr betűk. A német lapok által erősen favorizált Unger-fraktur már csak azért sem alkalmas, mert verzálisainak hajszálfinom ki- és befutó vonalai elvesztik élességüket, elmosódnak és rontják a nyomtatvány megnyugtató hangulatát és harmonikus szépségét. Ellenben a modern műnyomásokhoz célszerűnek bizonyult a Walbaum-és Baskerville-írások, amelyek erőteljes struktúrájuknál fogva nemcsak hazánkban, de különösen Németországban, Angliában és Amerikában használatosak. Miután ezek az írások hangsúlyozottan mediaevel típusúak, szükségessé válik ezen betűfajok elővigyázatos használata. A kurzív betűk közül az utóbbi időkben díszes kivitelű kurzív írások kerültek piacra, mint a

Bernhard és Kleukens Scriptura, amelyek előkelő metszésű, elegáns vonalvezetésű betűtípusok, de mélynyomásra csak a nagyobb fokozatok használhatók.

Ezekből a megállapításokból élesen kiviláglik, hogy a szakember ösztönszerűleg is azokat a betűfajtákat fogja a mélynyomás szolgálatába állítani, amelyek a betű képét tisztán és éles kontúrral tudják visszaadni. Meg kell gátolni az olyirányú nyomtatványok terjedését, amelyek félretolva a nyomástechnikai szabályokat és a művészeti teljesítményért való igyekezetet, tökéletlen munkát végeznek, mert a betű helytelen megválasztásával a nyomtatvány elmosódott, kifejezéstelen; a betű porózus, szakadozott, élessége tompult lesz és a nyomat egyéb objektumai sem tudják feljavítani az összhatást.

A mélynyomás gyakorlatában igen gyakran előfordul egyéb olyan kellemetlen körülmény, amely károsan befolyásolja a nyomat szépségét és optikai kifogástalanságát. Ezek a raskel-kés okozta sávok, amelyek néha végigvonulnak a példányszám nagy részén. De számtalan bosszúságot okoznak a mélynyomó gépmesternek még azok a csíkok is, amelyek a tisztátlan festék folyamánnyaként jelentkeznek. Ezek legtöbbször azzal a jó tulajdonsággal bírnak, hogy a harmadik, negyedik ív nyomása után eltűnedeznek és ha esetleg valamilyen úton ismét piszok kerülne a festékbe, úgy újra jelentkeznek. Súlyosabbá válhat azonban akkor, ha festékbe került piszok keményebb anyagot tartalmaz, amely nyomás közben a mélynyomóhengert is megsértheti.

A mélynyomás technikája a betű tiszta és tökéletes visszaadásában tehát arra készíti a szakembert, hogy körültekintő gondossággal válogassa meg az alkalmazható betűtípusokat, hogy a nyomás zavartalansága és művészi kivitele biztosítva legyen. De kötelességeket ró a gépmesterre is, kinek érdekében áll szakismereteinek fejlesztése és minél szélesebb körben való kiterjesztése, hogy felkészülten, a szakember alapos tudásával láthasson hozzá a mélynyomás teljes és tökéletes kiépítéséhez.